



MOVIMENT OBRER I ESCOLES
LAIQUES A MENORCA
(1900-1936)

PERE ALZINA

INTRODUCCIÓ

Entre 1890 i 1939, Menorca va ser escenari del naixement i de la consolidació d'un moviment social progressista que incidí en la millora de l'educació com a objectiu fonamental per canviar les condicions socials de les capes més desfavorides de la societat. Aquest moviment s'expressà de diverses maneres i adoptà diversos tarannàs, des dels posicionaments republicans més moderats fins als plantejaments anarcosindicalistes. Tot aquest gran ventall ideològic es consolidà en el marc d'una societat de petites dimensions, però d'una extraordinària riquesa i diversitat en moviments associatius, culturals, polítics i educatius. Les dimensions de la societat illenca exemplificava les dimensions de la gran munió de col·lectius que hi van néixer i les seves característiques: grups reduïts, cohesionats però amb poca base social i, per tant, molt febles i sotmesos a pressions, il·lusions i individualismes de cada moment.

De totes maneres, aquesta diversitat ideològica, en un ambient marcadament progressista com era el cas de la zona de ponent de l'illa, va permetre el desenvolupament d'una àmplia xarxa de societats i col·lectius que tenien com a preocupació comuna l'educació de les classes més desfavorides. Els col·lectius republicans moderats eren majoria a Maó, a es Castell i a Sant Lluís i és allà on van aconseguir les realitzacions més importants. Tot i que en el cas que ens ocupa –les escoles laiques i obreristes–, cal dir que les de Maó, Sant Lluís i es Castell no foren les més reeixides, entre altres motius perquè les majories municipals aconseguiren, no sense dificultats, imposar el model d'educació republicana a les seves escoles públiques molt temps abans de l'arribada de la Segona República Espanyola i la seva aposta definitiva per una política educativa de qualitat.

L'objectiu del nostre estudi és descriure les cinc experiències d'escoles laiques i obreristes de Menorca, analitzar les seves fonts i els seus inspiradors ideològics, descriure els seus trets pedagògics i valorar la seva aportació al debat pedagògic. Paral·

l'element, constatem l'existència d'extenses i complexes xarxes associatives que anomenem de suport que cobreixen diferents camps d'activitats i que es complementen les unes a les altres i s'alimenten de socis. Aquestes xarxes associatives s'agrupen entorn de les grans ideologies de base (conservadors i progressistes, en sentit genèric) amb totes les matisacions i gradacions possibles.

L'estudi presenta importants entrebancs quant a l'accés a la informació: dificultats d'accés a determinada informació (fonts destruïdes, materials en mal estat, impossibilitat d'accés a la informació per negació dels propietaris) i manca de referències bibliogràfiques i estudis actualitzats.

Malgrat aquestes limitacions, oferim una perspectiva general de les experiències d'escoles laiques i obreristes a Menorca i els seus referents ideològics i aportacions pedagògiques.

Oferim, en un primer capítol, la gènesi que va permetre concretar un cos ideològic progressista plural i heterogeni, en el qual van tenir força importància les aportacions de Joan Mir i Mir i de Gabriel Comas i Ribas. Al capdavant d'aquest ampli i considerable cos ideològic hi trobem: la concreció d'una nova moral de caire progressista, secularitzada; una educació innovadora capaç de generar il·lusió entre els sectors més desfavorits que veien l'escola com una pèrdua de temps i una nova visió més global del món i de les relacions humanes que superen les clàssiques fronteres d'allò local i particular.

En el segon capítol abordem i descrivim les cinc experiències educatives laiques i obreristes que es van desenvolupar a diversos municipis de l'illa, sense que en cap moment arribessin a formar un moviment uniforme ni coordinat:

- El projecte de creació d'una escola d'educació integral a Maó (1899), la creació de l'escola de la Societat Progressiva Femenina (1900-1903), la creació de l'Escola Germinal de la Societat Obrera (1903-1904) i la creació de l'Escola Lliure del barri 15 (1904-1906).
- El Casino 17 de Gener de Ciutadella: un cas d'educació informal, la xarxa associativa (1906-1936), l'escola noc-



turna de primeres lletres (1906), la creació de l'escola racionalista de Ciutadella (1913-1919) i l'escola pràctica racionalista (1931-1936).

- La creació de l'Escola Laica d'Alaior (1906-1936).
- L'Escola Laica de Sant Lluís (1908-1911).
- L'Escola Laica des Castell (1922-1923).

Cada experiència va néixer en unes circumstàncies específiques, fruit de coordenades i històries locals, tot i que van ser influïdes per aquest pensament educatiu de caire progressista plantejat en el primer capítol.

Finalment, abordem un capítol amb les conclusions més rellevants que es deriven de l'estudi, entre les quals destaca la notable xarxa associativa de Menorca, com a base ideològica i social de les iniciatives educatives, l'eixida del moviment obrer entre els col·lectius republicans i la lluita aferrissada pel control de l'educació a l'illa. A cada iniciativa de caire progressista sorgí i es consolidà una iniciativa de caire conservador; a cada iniciativa laïcista sorgí una alternativa religiosa.

Aquest estudi és el primer que planteja, d'una manera global, les cinc experiències d'escoles laiques i les relaciona amb un corpus teòric coherent. Aquesta publicació és, de fet, un breu resum, d'una extensa tesi doctoral que analitza detalladament tots aquests fets i personatges, els descriu, els interpreta i els interrelaciona en el marc d'un model historiogràfic.

CAP A UNA DEFINICIÓ IDEOLÒGICA DELS COL·LECTIUS PROGRESSISTES. EL CONTEXT SOCIAL I LES INICIATIVES EDUCATIVES INNOVADORES

Si bé durant el segle XIX es manifestaren diversos moviments de caire progressista, no fou fins el període revolucionari de 1868 quan totes aquestes iniciatives es manifestaren públicament. El període entre 1868 i 1874 fou d'efervescència cultural i, a pesar de la greu crisi econòmica, eixiren múltiples iniciatives que constituïren la base ideològica de noves maneres de